

Émile Durkheim

• **Émile Durkheim: *Om den sociale arbejdsdeling*; oversat af Morten G. Larsen; introduktion ved Gorm Harste. København: Hans Reitzel 2000 (377 s.)**

• **Émile Durkheim: *Den sociologiske metodes regler*; oversat af Esbern Krause-Jensen; introduktion ved Gorm Harste. København: Hans Reitzel 2000 (185 s.)**

Udgivelsen af den nyoversatte *Om den sociale arbejdsdeling*, samt genudgivelsen af *Den sociologiske metode* - her med den reviderede titel *Den sociologiske metodes regler* - må hilses velkommen. Disse sociologiens hovedkilder, hvad angår disciplinens *raison d'être*, teori og metode er nu gjort tilgængelig på dansk og det er netop blevet påtrængende oven på et årti med Durkheim i fokus. Hvor Durkheim fra slutningen af 1960'erne og frem til 1990 i hovedsagen fungerede som en slags negativ reference i sociologien er der i 1990'erne imidlertid dukket adskillige og anderledes nylæsninger op af Durkheims værker. Det gælder ikke alene de her omtalte værker men også og ikke mindst *Det religiøse livs elementære former*, der i 1995 forelå i en nyoversat engelsk udgave ved Karen E. Fields.

Hvad er så baggrunden for den fornyede Durkheim interesse? I denne anmeldelse vil jeg pege på to forhold. *For*

det første bragte debatter inden for politisk sociologi om velfærdssamfunds igangværende transformation Durkheim tilbage i det intellektuelle felt som en produktiv og kreativ inspirationskilde. Det blev anført, at især *Om den sociale arbejdsdeling* leverede nogle af de grundkategorier, som hører til moderne velfærdssamfunds tankegods. Hvordan opnår moderne, individualiserede individer et moralsk tilhørsforhold til et samfund, en lokalitet, en by? Hvilke former for socialt sammenhold og solidaritet er mulig? Med hjælp fra Durkheims kategorier blev spørgsmålet genformuleret i en nutidig kontekst, i Frankrig af Jacques Donzelot (1984) og Francois Ewald (1986) og i USA af kommunitarister som Amitai Etzioni (1994).

For det andet er Durkheims metodologiske dictum om, at sociale forhold må betragtes *comme les choses*, dukket op i erkendelsesteoretiske og videnskabsteoretiske disputer som et signalord for lidt af hvert. I angelsaksisk tradition figurerer det i den kritiske realisme – se GRUS meget spændende temanummer herom (GRUS nr. 60) – som et ontologisk udsagn om tingenes eksistens: tingene er, dvs. døren, kaminen, hammeren osv. eksisterer, uanset hvad vi nu forestiller os om disse genstande, altså desuagtet vort percep-

tionelle filter. I forlængelse heraf kan også nævnes den svenske realisme tradition i hhv. Thomas Brantes og Göran Djurfeldts udgave (Brante 1997; Djurfeldt 1996).

I fransk tradition anskues dette Durkheims dictum derimod som udgangspunkt for et videnssociologisk momentum der undersøger betingelser for mulig viden på særlige historiske tidspunkter. Hvad vi kan erkende om samfund er historisk og strukturelt determineret. Her kan trækkes en lige linje fra Durkheim, Marcel Mauss, over Georges Canguilhem og Claude Levi-Strauss, og videre frem til Michel Foucault og Pierre Bourdieu. *Comme les choses* betyder her, at sociale forhold hvad angår metodologi må betragtes ligesom ting, men er det ikke. Det er mennesker med arme, ben, øjne og forstand der, når de indgår i fællesskaber skaber love, der optræder som ydre, som begrænsninger i forhold til det enkelte individ. Hvor Karl Marx' ærinde var love for produktion og arbejde var Durkheims anliggende love for socialt sammenhold og solidaritet.

Det skal ikke være nogen hemmelighed, at denne anmelders læsning af Durkheim ligger inden for sidstnævnte position. At læse disse værker er på mange måder som at gå på opdagelse i de nye franske tænkeres skatkammer.

Om den sociale arbejdsdeling

Om den sociale arbejdsdeling har givet – og giver fortsat – anledning til fortolkningsstridigheder, ikke mindst fordi vi her har med en rigtig god bog at gøre. Til trods for sine mere end 100 år (doktorafhandlingen *Om den sociale arbejdsdeling* udkom første gang i 1893) er dette værk på mange måder stadig fængende læsning. Ved sit tema, og ved sin modernistiske sprogstil.

Forord til andenudgaven (1902) giver et levende indblik i de kulter og riter, der har givet de faglige sammenslutnin-

ger en enestående styrke såvel eksternt som internt, og altså også et indblik i det ræsonnement, der førte til Durkheims fokus på moderne samfunds professionsgrupper. Forord til førsteudgaven (1893) kan læses som et manifest for en positiv videnskab om moral, der undersøger "den sociale solidaritet ved hjælp af systemet af juridiske regler", og som opstiller "egentlige eksperimenter, dvs. metodiske sammenligninger" (s. 65). Durkheims anliggende er "forholdet mellem den individuelle personlighed og den sociale solidaritet", og emnet for undersøgelsen er arbejdets deling, fordi det

som opløste den tilsyneladende antinomi, er en ændring af den sociale solidaritet, som skyldes en stadig kraftigere udvikling af arbejdets deling (s. 66).

Dernæst følger Indledning, der med kritisk afsæt hos Adam Smith introducerer til problemstillingen. Der er behov for en revision og sociologisk opdatering. Dernæst følger Første bog: Arbejdsdelingens funktion, der omfatter en introduktion til begrebsparret mekanisk- og organisk solidaritet, til reglerne for en strafferetlig sanktion over for reglerne for en restituerende sanktion. Durkheim demonstrerer her, at regler for restitutiv sanktion – den negative solidaritet – kan studeres empirisk, dvs. induktivt (ss.75 – 218). Anden bog: Årsagerne og betingelserne, omfatter en læsning af den klassiske politiske økonomi. Det er heri vi finder en kritik af det utilitaristiske ræsonnement om, at behovet for lykke driver "individet til at specialisere sig mere og mere". Durkheim går her i clinch med klassisk liberalisme – med skotsk oplysningsfilosofi – på en måde, der åbner op for en reformulering, ikke alene af sociologien som videnskaben om moral, men også af et liberalt ethos i moderne samfund, der skulle

give næring til velfærdsstatens mange aktører (ss. 219 – 314). Tredje bog indeholder: De unormale former (Den anomiske arbejdsdeling, Den påtvungne arbejdsdeling og En anden unormal form), samt værket konklusion (ss. 315 – 360). Det er i konklusionen vi finder Durkheims karakteristik af sit samfunds moralske tilstand. *På den ene side* er der, som følge af arbejdsdelingens udbredelse, strukturelle betingelser tilstede for udviklingen af en moral "som er en kilde til solidaritet, alt det som tvinger mennesket til at regne med de andre" (s.351). *På den anden side* reduceres den kollektive bevidsthed mere og mere til "en individets kult"(s.358). Det er en karakteristik, der ikke ledsages af et svar men forbliver et åbent spørgsmål. Det kan synes som en flad slutning ovenpå de mange sider. Men er nok snarere en dristig åben spørgen der går igen i Durkheims efterfølgende forfatterskab, og hos os i en tid måske ikke så fjern fra Durkheims, der plages og døjes med netop dette at gerne ville være fælles men ikke rigtigt have tiden dertil. Det har nogle uintenderede effekter, en social slagside for individet og for det sociale fællesskab.

Men hvordan læse klassikerne? Er det for at finde gode argumenter i en nutidig disput (kritisk realisme versus socialkonstruktivisme)? Er det for at kunne legitimere en videnskabelig tradition (empirisk socialforskning)? Eller drejer det sig snarere om at læse teksten i den ånd som den er skrevet, nemlig som et partsindlæg på fransk grund i en disput med Gabriel Tarde? Sidstnævnte fremgangsmåde har Richard Rorty advokeret for. Ifølge Rorty kan man søge at forstå en tekst i dens samtid, hvor det altså drejer sig om at opnå indsigt i et vokabularium, der er særegent. Herved sættes ens eget vokabularium i relief og herved bidrager til et "ironisk" perspektiv på egne forestillinger (Rorty 1989).

Gorm Harste har i sin i øvrigt læsevenlige og instruktive introduktion valgt en lidt anden vej. Forbilledligt tager Harste den utrænede læser ved hånden og fører flot ind i Durkheims liv og forfatterskab, fra hans opvækst i grænsebyen Épinal over hans møde med tumult og civilisation i Paris i de unge år, til hans indsættelse som professor i sociologi ved Sorbonne i en alder af 48 år, og videre til den sene Durkheim, der op til sin død arbejdede på et to-bindes værk om moralteori. Vi møder en alvorsfuld og hårdt arbejdende ung mand, der er fast besluttet på at bryde op fra et provinsmiljø, som ikke uden videre lader sig beskrive i idylliserende *Gemeinschaft*-lignende termer. "Jeg tror at livet i de store sociale bebyggelser er fuldt så naturligt som det i de små" (s.26). Teksten lader ane, at dette møde med storbyen kan have været et produktivt afsæt for Durkheims studier af arbejdets deling og moderne former for solidaritet.

Til gengæld præsenteres den mere trænede Durkheim læser for en ny fortolkning af Durkheims arbejder, der er *biased* ved at Harste synes mere forpligtet på Durkheims forgængere end på Durkheim selv. Harste er gået tilbage i teorihistorien, har især hæftet sig ved oplysningsfilosoffen og rationalisten Immanuel Kant og herfra gået til Durkheim. Det anføres, at en række nyfortolkninger af Durkheim "synes at udvise en ny sammenhængende argumentation"(s.19) vedrørende begreber som social orden, moralsk individualisme, videnskaben om moral, og civilisation og kultur. Disse begreber kan bedst forstås ved at gå tilbage til Durkheims forarbejder om især Rousseau og Kant, hvilket får den uheldige konsekvens, at Rousseau, Kant og ikke mindst Renouvier sine steder tildeles større plads end Durkheims eget ræsonnement. I diskussionen af den sociale ordens problematik bliver det Rousseau og Kants tanker om forholdet mellem soci-

al -, politisk - og retslig orden der dominerer.

Det er i den sammenhæng ikke uvæsentligt, at Durkheim i en forelæsningsrække fra 1890'erne – *Leçons de Sociologie* – tog skarpt afstand fra en Rousseau'sk demokratiopfattelse. Den mekaniske tænkning af forholdet mellem arbejdets deling og politisk orden som gør sig gældende i *Om den sociale arbejdsdeling* blev revideret radikalt (Greve 1998), hvilket har sat sine tydelige spor i Forord til andenudgaven (1902). Heri betoner Durkheim betydningen af de faglige sammenslutninger som *corps intermediaires* mellem individet og staten:

En nation kan kun overleve, hvis der mellem staten og enkeltpersonerne indføres en hel række af underordnede grupper, som er tilstrækkeligt tæt på individerne til med styrke at kunne drage dem ind i deres aktivitetsområde, og således trække dem ind i det sociale livs almindelige strøm (s. 57).

I Harstes diskussion af begrebet om moralsk individualisme - med afsæt i Renouviers studier af, hvordan "den moralske kendsgerning skal forstås i Kants teori om fornuft" (s. 23) - hævdes det - med en reference til side 70 - at Durkheim placerer Kants kategoriske imperativ i udviklingsperspektiver for moderne differentierede samfund, idet

den moralske samvittigheds-kategoriske imperativ i et af sine aspekter er ved at tage følgende form: *Gør dig i stand til på nyttig måde at udøve en bestemt funktion* (s. 23).

Citatet er rigtignok at finde på side 70, men her skriver Durkheim også, at "i henseende til disse kendsgerninger kan man nævne andre, som modsiger dem",

og fortsætter "Vi vil ikke benytte os af moralisternes sædvanlige metode" (s. 71), vil ikke "fremstille en ideel lovgivnings abstrakte princip fra bunden"(...)"vi må afvise disse deduktioner" (s. 72).

Med nyoversættelsen af *Om den sociale arbejdsdeling*, forestået af Morten G. Larsen, er Durkheim nu gjort tilgængelig for et større publikum. Det er med sine 377 komprimerede sider et værk der går mod tidens strøm af lærebøger med *highlights* fra sociologiens klassikere. Her er tale om et værk, der kræver opmærksomhed, tid og fordybelse, gerne i seminarform eller inden for studiekredsens rammer. Men så får man også noget igen.

Den sociologiske metodes regler

Den sociologiske metodes regler, der udkom første gang i 1895, kan i nogen grad læses som en kritisk refleksion af Durkheims første arbejder. Heri findes argumenter mod "realisme og ontologisme" (s.30), der kan synes ligeså aktuel i dag som på Durkheims tid. "Vi hævder faktisk ikke", skriver Durkheim,

at de sociale kendsgerninger er materielle ting, men at de er ting i lige så høj grad som de materielle ting, om end på en anden måde (s. 32).

Men kun delvis. I Durkheims sæt af spilleregler for sociologisk metode finder vi også kimen til den empiriske socialforskning, der gennem induktion søger at udsige noget om sociale forhold. Og alligevel ikke. Den empiriske socialforskning (Paul F. Lazarsfeld) er i nogen grad resultatet af Talcott Parsons oversættelse og udlægning af Durkheims metoderegler. Det er en udlægning der i mellemtiden er blevet problematiseret, hvilket bl.a. er resulteret i nye vurderinger af Durkheims ophold i Tyskland i 1885-86 (Joas 1992;

Jones 1999). Her kom han i kontakt med eksperimental psykologen Wilhelm Wundt. Det var ikke mindst Wundts seminarer og laboratoriearbejder, der inspirerede Durkheim til at udvikle sit koncept for en positiv videnskab om moral, dvs. en videnskab, der kan sammenlignes med

en objektiv psykologi, hvis grundliggende regler er at undersøge bevidsthedsforholdene udenfra, dvs. som ting (s. 33).

Den sociologiske metodes regler forekommer stadig forunderligt aktuel. Ganske klart efterlyser Durkheim en fremstilling af "en mere veldefineret metode" (s. 46). Det sker i hovedsagen gennem negative afgrænsninger fra en Herbert Spencers metodologiske individualisme, fra moralfilosofien og fra en antropocentrisk tænkning, der "spærrer vejen for videnskaben". På den baggrund leverer bogen en præcis definition af sociologien som "videnskaben om institutionerne, om deres oprindelse og deres funktionsmåde" (s. 43). Men samtidig efterlader netop efterlysningen af en klar metode en vis utålmodighed hos læseren, for når det kommer til bogens metodiske anvisninger bliver Durkheims argumentation mindre præcis. Det kan skyldes at vi som læsere sidder fast i nogle bestemte forestillinger om, hvad metodeanvisninger bør indeholde der hidrører fra gængs empirisk socialforskning. Således anføres det i Introduktionen, at Durkheims metodebog mere handler

om koblingen mellem empirisk afprøvning og teoriopbygning end om metode-teknisk dataindsamling (s. 14).

Men det kan også skyldes, at Durkheim ikke var videre klar. Set i det lys er det

Durkheims insistering på et bestemt perspektiv på studiet af sociale forhold – nemlig dette at de må betragtes *comme les choses* - der er bogens absolutte styrke, snarere end netop dens metodeanvisninger.

Bogens tredje kapitel om Regler angående forskellen mellem det normale og det patologiske (ss. 86-110) kan give en idé om dette. Frem for at levere klare metodeanvisninger kan kapitlet måske bedst beskrives som en retorisk øvelse ud i sociologiens gebet, drevet frem af et bestemt perspektiv på studiet af sociale fænomener. Fra en diskussion af forholdet mellem normale og patologiske sociale fænomener - i negativ men også produktiv afgrænsning fra biologiens fremgangsmetode - til tre korte *statements* om det særegne ved normale sociale kendsgerninger (s. 100), og så videre frem til nogle generelle betragtninger om sociologiens emne - det "består kort sagt i at definere den normale tilstand" (s. 108). Kapitlet lander hos statsmanden, hvis opgave det er

at forebygge sygdommenes udbrud gennem en god hygiejne, og hvis de er opstået skal han søge at helbrede dem (s. 109).

Der er ingen tvivl om, at Durkheims bog om selvmordet med fordel kan læses i lyset af dette kapitel, endvidere kan både Canguilhems *Le Normal et le pathologique* (1945), og Foucaults arbejder, ses som kritiske kommentarer hertil. Men kapitlets styrke ligger i det perspektiv, som Durkheim indfører snarere end i de præcise metodeanvisninger.

Det er også Gorm Harste der har forfattet introduktionen til *Den sociologiske metodes regler*. Det er en introduktion der også her efterlader det indtryk, at det først og fremmest var ny-kantianske traditioner som Durkheim lod sig inspirere af. I

positiv forstand giver Harste et indgående indblik i netop den side af Durkheim, hvilket kaster nyt lys på Durkheims argumentationsmåde. Frem for brugen af vilkårligt fremsatte hypoteser, er der her tale om teser, der "hentes fra rationel teoriopbygning" (s. 14), og

Frem for at beskrive Durkheim som positivist må man sige, at han er empirisk rationalist på dén kantianske måde, at han også vil kunne analysere, hvilke rationalitetspotentialer der forefindes blandt 'de sociale kendsgerninger'(s. 14).

Men den tætte Kant inspirerede læsning overskygger for andre inspirationskilder som Durkheim også gjorde brug af. For den tyske politiske økonomi (katedersocialisterne), for Albert Schaeffle's (1875) *Bau und leben des sozialen Körpers*, og for Wilhelm Wundts eksperimentelle psykologi og etik. Der er ingen tvivl om, at nykantiansk tænkning inspirerede den tids sociologer, således havde Durkheim – som Gorm Harste påpeger det – læst under neo-kantianerne Charles Renouvier og Emile Boutroux. Men det er misvisende at læse Durkheim så eksplicit gennem Kants tænkning som Gorm Harste her gør det.

Nuvel: Den flotte oversættelse af Esbern Krause Jensen kan nu atter findes i boghandlen og så er der atter åbnet for en debat. Ved selvsyn er det nu muligt at studere, analysere og vurdere Durkheims klassiske værk. Og det er ikke så ringe endda.

Litteratur

- Brante, Thomas 1997: „Kausal realism och sociologi“, in: *Sociologisk Forskning* 1-2, p. 311 - 333 (22 sider).
- Canguilhem, Georges ((1945) 1979) *Le Normal et le pathologique*. Paris: PUF.
- Donzelot, Jacques 1984: *L'invention du Social*. Paris: Seuil.
- Djurfelt, Göran 1996: *Boström och kaminen - en introduktion til realistisk vetenskapsteori*. Lund Arkivforlag.
- Etzioni, Amitai 1994: *The spirit of community: the reinvention of American society*. New York: Simon & Schuster.
- Ewald, Francois 1986: *L'état providence*. Paris: Editions Grasset & Pasquelle.
- Greve, Anni 1998: "Émile Durkheim revisited -les corps intermédiaires", in *Citizenship studies* 3, August.
- Joas, Hans 1993: „Durkheim's intellectual development. The problem of the mergence of new morality and new institutions as a leitmotif in Durkheim's oeuvre“, in Stephen P. Turner, *Emile Durkheim. Sociologist and moralist*. London: Routledge.
- Jones, Robert Alun 1999: *The Development of Durkheim's Social Realism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kritisk realisme. GRUS nr. 60, 21. årg. 2000, Juli 2000.
- Rorty, Richard 1989: *Contingency, irony and solidarity*. Cambridge University Press.